

УДК 378.03.035.91

РОЛЬ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Людмила Дерев'яна

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, 46004 Тернопіль, Україна*

Проаналізовано формування креативності особистості за допомогою проблемного навчання; розглянуто розвиток креативності в процесі професійної підготовки особистості у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: проблемне навчання, творче мислення, наукова творчість, інтелект, креативність, творча особистість, здібності.

Постановка проблеми. Одна з важливих проблем теорії і практики вищої школи – формування у студентів самостійного, творчого (евристичного) мислення.

Особливе значення ця проблема має для вищих навчальних закладів, що готують фахівців, які безпосередньо працюють з людьми. Адже необхідно не тільки творчо використовувати свої знання і уміння, але і застосовувати творчий підхід до спілкування, ефективного управління.

Актуальність проблеми. З кожним роком студенти виявляють більше зацікавлення до активного, дослідницького оволодіння знаннями, наукою. Кількість випускників, які володіють якісними знаннями в різних напрямках, щорічно збільшується. Підвищується якість дипломних робіт. Але поки ми не можемо стверджувати, що допитливий, дослідницький, творчий підхід до оволодіння наукою характерний для всієї чи хоча б для значної частини студентства. Багато студентів інститутів прагнуть опанувати свою професію, але не вміють мислити самостійно, творчо. Отже, питання розвитку креативності студентів сьогодні є актуальним.

Щоб випускники вищих навчальних закладів були підготовлені до дорослого життя, необхідно брати до уваги безліч аспектів, формувати і розвивати різні навички й уміння, а також методи взаємодії з іншими людьми. Для розвитку творчого мислення в управлінській діяльності потрібно забезпечити міцну базу знань, удосконалення соціального й емоційного розвитку, формування прагнення доводити справу до кінця, уміти ризикувати, приймати нестандартні рішення, розвивати вищі розумові процеси, набувати навички ефективного міжособистісного спілкування.

Розвинуте творче мислення, за нашими спостереженнями, зовні виявляється у студента, який:

- викладає вивчений матеріал (усно і письмово), основуючись не тільки на чужих, але і на власних судженнях, умовиводах, доказах, висновках;
- критично ставиться до чужих думок, домагається переконливого аргументування висловлених ким-небудь положень, а також критично аналізує власні думки;
- уміло, оригінально відповідає на запитання викладача, сформульовані в нових варіантах; успішно вирішує поставлені викладачем навчальні завдання проблемно-пошукового характеру;
- має схильність до дослідницької роботи [1; 2].

Ці зовнішні прояви творчого мислення в різних студентів виявляються, звичайно, не однаковою мірою.

Стимулювання схильностей студентів до евристичного оволодіння навчальним матеріалом – одне з найважливіших навчально-виховних завдань вищого навчального закладу.

Творче мислення вимагає творчого навчання і виховання. Найефективніший метод формування евристичного складу мислення в студентів – раціональне використання елементів проблемно-пошукового навчання у всіх формах навчальної роботи: лекціях, семінарах, практичних заняттях, лабораторних практикумах, практиці за фахом, курсових і дипломних роботах, у діяльності студентських наукових гуртків та ін.

Проблемне навчання розвиває в студента пізнавальну самостійність і творчий підхід до справи. Воно ставить студента в нову позицію: майбутній фахівець у навчальному процесі – це першовідкривач істини. Проблемне навчання вчить студента думати, мислити.

Проблемне навчання вимагає від викладача розуміння психологічних основ дидактики, вміння проникнути в “свята святих” психіки – “чорну шухляду” пізнавального процесу. Проблемне навчання вимагає високого рівня педагогічної техніки викладача, мистецтва застосування всього арсеналу засобів проблемного навчання.

Зміни в навчальному процесі, широке впровадження у всі форми навчальних занять методів проблемного навчання сприяють формуванню творчо активного фахівця, що вміє самостійно здобувати знання, удосконалюватися у своїй кваліфікації, творчо керувати своєю діяльністю.

Відомо, що процес навчання полягає у передачі та засвоєнні знань, способів діяльності, досвіду мислення і досвіду соціального навчання. В умовах кредитно-модульної системи повинна здійснюватись орієнтація на нові методичні засади, сучасні дидактичні принципи та психолого-

педагогічні теорії, які розвивають діяльнісний підхід до навчання, розкривають механізм засвоєння знання. Поступово набуває актуальності:

1. Всебічний розвиток особистості студента, виховання критично мислячого інтелектуала, здатного гармонійно облаштовувати свої відносини з природою та соціумом; забезпечення продуктивності відтворення інформації, а також розвитку творчого мислення завдяки підвищенню змістовності й структурованості інформації, якісній зміні мотиваційної компоненти навчання;

2. Досягнення у процесі навчально-пізнавальної діяльності низки результатів, серед яких:

- завершення на певному етапі соціалізації особистості (студента), що навчається, через самовизначення, вміння визначати напрями та методи самореалізації у певному соціально-культурному середовищі в умовах його техногенності та стрімкого підвищення інформатизованості;
- постійне ефективне стимулювання інтелектуального розвитку, потреби в активній, цілеспрямованій самоосвіті, формування відповідних психологічних властивостей особистості, які необхідні людині в умовах інформаційного суспільства;
- забезпечення належної фахової підготовки та створення умов для здобуття широкої базової освіти, формування професійних умінь та навиків, які дають можливість виходити за межі окремого виду професійної діяльності й ефективно інтегруватися в суміжні галузі [1].

3. Забезпечення фундаментальної освіти, яка стає інструментом досягнення наукової компетентності, орієнтується на виявлення зв'язків між різноманітними процесами та явищами, є таким процесом взаємодії людини із середовищем, коли особистість через збагачення внутрішнього світу стає здатною бути корисною для суспільства [3]. Реалізація фундаментальної освіти передбачає забезпечення студентів не лише набором конкретно визначених знань, які можуть бути використані у практичній діяльності, а такими знаннями, які становитимуть методологічну базу для вироблення власних уявлень та позицій, постійного самовдосконалення, здатності до динамічного аналізу та мобільної інтеграції до навколишнього середовища.

4. Трансформація традиційної системи взаємин викладач-студент, зміна ролі викладача, який має виконувати роль наставника. Важливою умовою ефективного впровадження новітніх технологій є здатність викладачів, на яких покладається це завдання, змінити акценти в методиці викладання, їх готовність до видів діяльності, що базуються на нових засадах. Адже від психологічної готовності викладача прийняти "нове", сприйняти його і бути

переконаним у правильності обраного шляху значною мірою залежатиме успіх педагогічної діяльності [4].

Креативний підхід до проблеми навчання визначає не вирішення готових дидактичних завдань, а генерацію, творче формування і опрацювання ідей, задумів і проектів у широкому соціальному аспекті життя. Креативна технологія навчання має визначати спосіб виміру основної установки професійної освіти. Важливо узагальнити аргументи, чому варто застосовувати креативні методи. Порівняння цих аргументів допоможе з'ясувати, як слід підбирати та застосовувати креативні методи, щоб вони справді дали позитивний результат:

- в основі креативних методів – залучення учасників навчання до діяльності; доведено, що людина найбільше вчиться і запам'ятовує у процесі своєї діяльності;
- громадська діяльність рідко є самостійною діяльністю, найчастіше вона відбувається в групі; креативні методи надають можливість такого групового навчання;
- учасники навчання приходять на заняття з величезним багажем практичного досвіду; креативні методи дають змогу викладачеві і групі використовувати цей досвід;
- навчання повинно підготувати його учасників до вирішення завдань, які можуть з'явитися поза стінами навчального приміщення; креативні методи значно краще, ніж традиційні методи викладання, готують до самостійного розв'язання проблем;
- кожен з учасників навчальної групи вирізняється своєрідним стилем навчання; креативні методи дають можливість індивідуального підходу до кожного стилю та кожної особи зокрема, використання цих відмінностей сприяє збільшенню потенціалу всієї групи;
- традиційні методи навчання звертаються до людей-слухачів як до істот, які думають, а людина не лише думає, але й відчуває, діє, приймає рішення; інтерактивні методи намагаються звернутися до всіх форм діяльності людини та залучити їх до процесу навчання;
- навчання означає проведення змін; людина, котра вчиться, повинна в результаті навчання змінити щось в собі; креативні методи допомагають набувати таких змін та отримати згоду на зміни;
- результативність навчання значною мірою залежить від ступеня інтеграції групи, від того, наскільки та в який спосіб кожен із членів групи ідентифікується з групою як єдиним цілим, а також із запропонованим навчальним процесом; креативні методи сприяють інтегруванню групи та ототожненню учасників з групою;
- люди навчаються краще, коли можуть контролювати рівень, процес та темп здобуття знань; креативні методи залучають кожного із

учасників до створення навчання, а також до контролювання навчання;

- навчання дає найкращі результати тоді, коли найменш відірване від попереднього досвіду та щоденної практики; креативні методи (особливо симуляційні, розв'язування проблем) допомагають наблизити процес навчання до конкретного досвіду групи;
- найбільшим ворогом результативного навчання є пасивність та апатія учасників; креативні методи є запереченням пасивності, оскільки допомагають учасникам вирішувати їхні власні проблеми та визначити власні потреби;
- креативні методи передбачають значну гнучкість, основне в них — результат, а не реалізація попередньо визначеного дидактичного плану; вони передбачають вільність, розслаблення та ігри, коли потенціал групи знижується; вільність не перетворюється на перерву в процесі навчання, а становить його інтегральний елемент [3].

Всі ці аргументи не спрямовані проти традиційних методів навчання, лекції, доповіді, читання літератури завжди залишаться важливим елементом доброго навчання.

Готуючись до занять, доцільно усвідомлювати різноманітність навчальних методів, а також те, що кожен з них може бути використаний з іншою метою. Добрий організатор навчання матиме у своєму розпорядженні комплект методів – іноді з відповідними матеріалами – з метою його використання в конкретному моменті. Для спрощення розділимо вищезазначені методи на сім груп [4] (див. таблицю).

Добре мати комплект методів разом із підбіркою матеріалів в своєму архіві педагога – організатора навчань, тренера, експерта. Інколи такі готові матеріали стають дуже потрібними в організації наступних навчань. Однак слід пам'ятати, що кожне заняття відрізняється від інших, кожна група є іншою, різними є також її потреби. Зважаючи на це, кожного разу навчальні методи слід пристосовувати до потреб групи. Зазвичай значну допомогу нам може надати комп'ютер, котрий дає можливість реалізувати безмежну кількість модифікацій матеріалів. Проте найголовнішим є нешаблонне мислення координаторів та тренерів, мислення, спрямоване на групу та її потреби, на результат, а не на реалізацію програми, на творчість, а не на механічне повторювання.

Види навчальних методів, приклади та рекомендації
до їх застосування

Методи	Приклади	Рекомендації
Передавання інформації	Вступне слово, вступ до дискусії, доповідь, лекція із візуалізацією, дискусія на панелі, матеріали для самостійного вивчення, інструкції, аудіо- та відео-матеріали	У вступі до навчального матеріалу і наступних методів, під час подання нового матеріалу
Ведення дискусії	Дискусія, оксфордські дебати, списки можливостей (опитувальник "5" з "25")	Стосується як ознайомлення з матеріалом, так і його поглиблення в поєднанні із власним досвідом групи
Вдосконалення вмінь	Комплекти завдань, комплекти проблем, практикування, тренінг	Під час проведення вправ простих і повторюваних мануальних і розумових дій
Засвоєння знань про процеси	Інструкція "крок за кроком", списки завдань, плани дій, вказівки для планування	Для здобуття знань типу "знати як" (know-how)
Спостереження процесів	Затримання дій, "акваріум", гра "X і Y"	Для реагування на внутрішньо-групові процеси, для засвоєння знань про процеси
Розв'язування проблем	"Мозковий штурм", техніка номінальних груп, метод генерації ідей 6-3-5, консультації	Для навчання розв'язування індивідуальних та групових проблем, для навчання прийняття демократичних рішень
Імітаційні технології	Ситуаційні вправи, імітації, рольова гра, сценарії проблем	Для здобуття знань про суспільні процеси та механізми (а також власної поведінки в групі), для випробування набутих умінь, зокрема міждисциплінарних, для активізації мотивації

Всі види навчальних методів є актуальними на сучасному етапі розвитку освіти і надають можливість продуктивно розвивати творчий потенціал особистості та її креативність у навчальній та професійній сфері.

1. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 46–49.
2. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.

3. *Литвиненко С.* Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи // Зб. наук. пр. Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. 2006. Вип. 3. – С. 215–219.
4. *Сидорчук Т. А.* Система творческих заданий как средство креативности на начальном этапе становления личности: Автореф. Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1998. – 21 с.
5. *Харцій О. М.* Значення креативності в освітньому процесі // Матеріали конф. – Х., 2005. – С. 151–156.

THE ROLE OF PROBLEM-SOLVING EDUCATION IN DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY

Liudmyla Dereviana

*V. Hnatiuk National Pedagogical University of Ternopil'
Kryvonos Str., 2, UA – 46004 Ternopil', Ukraine*

The article analyses some aspects of forming the personality's creativity by means of problem solving education. It considers the questions of developing creativity in the process of personality's professional preparation in higher educational institution.

Key words: problem-solving education, creative thinking, scientific creation, intellect, creativity, creative personality, capabilities.

РОЛЬ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ КРЕАТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

Людмила Деревянная

*Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка
ул. М. Кривоноса, 2, 46004 Тернополь, Украина*

В статье анализируются вопросы развития креативности личности при помощи проблемного обучения. Рассмотрено развитие креативности в процессе профессиональной подготовки личности в вузе.

Ключевые слова: проблемная обучение, творческое мышление, научное творчество, интеллект, креативность, творческая личность, способности.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2010

Прийнята до друку 10.03.2010